

Oblikovanje pravedne tranzicije

Manifest koji radnička prava postavlja u središte pravedne klimatske politike

Uvod

Zamislimo pravedan modni sustav koji stavlja ljude ispred profita. Sustav u kojem nitko nije izrabljivan i u kojemu planet nije uništavan zbog jeftine odjeće. To možemo ostvariti – ali samo ako zajedno ustanemo i izborimo se za svoja prava na dostojanstven život i budućnost u kojoj se može živjeti. Ovaj Manifest iznosi našu zajedničku viziju pravednog modnog sustava koji štiti i stvara dostojanstvena, klimatski otporna radna mjesta na zdravom planetu.

Loši životni uvjeti, rastuće globalne temperature, rodno i rasno uvjetovano nasilje, ekološki slom, tehnologije koje iscrpljuju prirodne resurse, eskalirajući ratovi... Najveći izazovi našeg vremena ukorijenjeni su u izrabljivanju ljudi i planeta radi profita nekolicine. Ti izazovi nisu slučajno nastali. Oni su rezultat odluka koje donose korporacije pod kontrolom milijardera i vlade koje djeluju unutar nepravedno postavljenog kapitalističkog sustava. Današnja modna industrija počiva na neravnoteži globalne moći i novca, oblikovanoj stoljećima kolonijalizma i imperijalizma. Najbogatije modne kompanije postaju još bogatije, dok su milijuni tekstilnih radnika i radnica potplaćeni, preopterećeni i nezaštićeni.

Poslovni modeli modne industrije temelje se na nasilnoj eksploataciji rada i prirodnih resursa. Svake godine proizvode se milijarde komada odjeće, obuće i modnih dodataka. Prekomjerna proizvodnja iscrpljuje tlo, truje vodu, zagađuje zrak, potiče krčenje šuma i gubitak bioraznolikosti te povećava emisije koje zagrijavaju planet. Istovremeno, odlagališta i rijeke preplavljeni su jedva nošenom odjećom, opterećujući zajednice zagađujućim tekstilnim otpadom.

Klimatska i ekološka kriza nisu daleka prijetnja. One su već ovdje i produbljuju nejednakosti. Isti radnici koji jedva preživljavaju plaćaju najvišu cijenu klimatskog sloma. Poplave, oluje i toplinski valovi zatvaraju radna mjesta i ugrožavaju živote radnika. U ekstremnim vremenskim uvjetima sve je teže ispuniti prekomjerne proizvodne norme. Plaće koje nisu dostatne za život i nedostatak socijalne zaštite ostavljaju radnike bez sigurnosne mreže kada nastupi katastrofa. Suzbijanje sindikalnog organiziranja utišava njihove zahtjeve. Istovremeno, neka korporativna „klimatska rješenja“ tretiraju radnička prava kao sporedno pitanje – ili čak pogoršavaju položaj radnika. Radna mjesta nestaju, plaće ostaju neisplaćene, a radnici su isključeni iz odluka koje već danas oblikuju njihove živote.

Ne možemo popraviti industriju koja je neispravna u samim temeljima. Umjesto toga, gradimo novi, pravedan modni sustav koji u središte stavlja dostojanstvo radnika i obnovu planeta. Taj se prijelaz neće dogoditi preko noći – zahtijeva kombinaciju kratkoročnih reformi i dugoročne transformacije sustava. Ta dva pravca promjene nadopunjuju se u trajnoj borbi za pravedan modni sustav.

Naš manifest iznosi skup načela koja moraju biti temelj svakog djelovanja vezanog uz budućnost mode. Pravedan modni sustav je onaj koji:

- osigurava dostojanstven rad, visoku kvalitetu života i jednaka prava svim radnicima duž cijelog lanca vrijednosti
- ostvaruje pravdu u svim njezinim oblicima – društvenu, ekonomsku, rodnu i klimatsku – sada i u budućnosti
- preraspodjeljuje bogatstvo u ruke radnika, osiguravajući svima plaće dostatne za život i univerzalnu socijalnu zaštitu
- sigurava pravednu podjelu troškova klimatske prilagodbe i ublažavanja
- omogućuje radnicima sudjelovanje u donošenju odluka i izražavanje bez straha
- obnavlja prirodu i djeluje unutar planetarnih granica
- smanjuje prekomjernu proizvodnju uz istodobno povećanje sigurnosti zaposlenja
- poziva kompanije i njihove uprave na odgovornost za svaku nanesenu štetu
- razvija nove, pravedne načine uzgoja i obrade sirovina te proizvodnje, transporta, prodaje, recikliranja i vrednovanja odjeće, obuće i modnih dodataka
- gradi se kroz kolektivnu moć i globalnu solidarnost.

Tko smo mi

Mi smo ljudi koji izrađuju i nose odjeću. Mi smo aktivisti, članovi društvenih i zelenih pokreta i organizacija civilnog društva, radnici u modnoj industriji, članovi sindikata i organizacija za zaštitu radničkih prava i saveznici koji se bore za svijet bez izrabljivanja. Zajedno podižemo glas za pravedan modni sustav koji poštuje radnička prava i obnavlja prirodu.

Naša vizija je tranzicija na pravednu modnu industriju u kojoj:

#1 Dostojanstven rad zajamčen je svima, bez obzira na radnika, lokaciju ili posao

Pravedan modni sustav temelji se na dostojanstvu, pravdi i jednakosti za sve radnike. Svi sadašnji i budući radnici imaju pravo na dostojanstvene, sigurne i zdrave uvjete rada, bez uznemiravanja, zlostavljanja i rodno uvjetovanog nasilja. Radnička prava poštuju se duž cijelog lanca vrijednosti, osnažujući

ljude koji uzgajaju i obrađuju sirovine te proizvode, transportiraju, prodaju, popravljaju, recikliraju i zbrinjavaju odjeću, obuću i modne dodatke. Ta prava vrijede za sve, bez obzira na rasu, rod, klasu, kastu, dob, seksualnost, tjelesne sposobnosti, migrantski status, radni status, vrstu ugovora ili radno mjesto. Dostojanstven rad zajamčen je danas, tijekom tranzicije prema pravednom modnom sustavu i u budućnosti.

#2 Univerzalna socijalna zaštita omogućuje svima dostojanstven i klimatski otporan život

Univerzalna socijalna zaštita povećava ne samo otpornost radnika, nego i našu zajedničku otpornost na društvene i klimatske poremećaje. Svatko ima pravo na bolovanje, rodiljni i roditeljski dopust i naknade, otpremninu, mirovinu i naknade za nezaposlenost. Javna potrošnja služi ljudima, umjesto da financira društvenu i okolišnu štetu. Vlade i kompanije prilagođavaju radna mjesta kako bi zaštitile radnike od izravnih posljedica promjena u okolišu. Zakoni i obvezujući sporazumi osiguravaju odgovornost brendova za dobrobit i sigurnost radnika. Socijalna zaštita pravedno se sufinancira između brendova i njihovih dobavljača.

#3 Egzistencija radnika ima prednost pred profitom kompanija

Pravedan modni sustav obogaćuje živote radnika, njihovih obitelji i lokalnih zajednica. Modni milijarderi više ne gomilaju bogatstvo stvoreno radom tekstilnih radnika. Dobit se raspodjeljuje pravedno, dajući prednost potrebama ljudi i okoliša u odnosu na interese uprava i dioničara. Plaće dostatne za život omogućuju svima podmirenje osnovnih potreba i stvaranje uštede. Kompanije i njihovi vlasnici plaćaju pravedan udio poreza duž cijelog lanca vrijednosti. Ulaganja se povlače iz kompanija koje profitiraju na štetu i usmjeravaju prema onima koje prihvaćaju modele skrbi, jednakosti i pravde. Kompanije u svoje nabavne prakse uključuju troškove dostojanstvenih plaća, socijalne zaštite i klimatske prilagodbe. Tranzicija prema pravednom modnom sustavu financira se pravedno, pri čemu kompanije i države povijesno odgovorne za klimatsku krizu snose troškove ublažavanja i prilagodbe. Troškovi klimatskih promjena nikada ne padaju na one koji već nose najveći teret.

#4 Svatko ima pravo sudjelovati u odlukama koje utječu na njegov život

Put prema pravednoj i zelenoj budućnosti temelji se na potrebama i znanju radnika. Svatko ima mjesto za stolom. Slobodno se organiziramo u neovisne sindikate, radničke organizacije i društvene pokrete kako bismo pregovarali o boljim radnim uvjetima i klimatskoj zaštiti. Radnici imaju veće vlasništvo nad svojim radnim mjestima i načinom njihova upravljanja. Edukacija o pravima

omogućuje radnicima da ih brane i unapređuju. Obrazovanje o klimatskim i ekološkim izazovima omogućuje sudjelovanje u odlučivanju o budućnosti industrije. Preraspodjela dobiti i poštivanje planetarnih granica osigurani su snažnim zakonima o radu, kolektivnim ugovorima i socijalnim dijalogom. Svatko može govoriti bez straha od represije.

#5 Proizvodnja odjeće zadovoljava potrebe svih uz poštovanje planetarnih granica

Pravedan modni sustav odbacuje kapitalističku logiku „uzmi–proizvedi–baci“ koja potiče izrabljivanje radnika i prekomjerno iskorištavanje resursa. Modeli proizvodnje transformiraju se kako bi poštovali radnička prava, dostojanstven rad i planetarne granice. Planirano zastarijevanje modela i stvaranje viška zaliha uklanjaju se iz poslovnih modela. Kvalitetni proizvodi izrađuju se tako da dugo ostaju u uporabi i rijetko se odbacuju. Modni brendovi odgovorni su za cijeli životni ciklus proizvoda, od sirovina do kraja uporabe. Financiraju sustave upravljanja otpadom i štite radnike i zajednice od posljedica stvaranja velikih količina tekstilnog otpada.

Proizvodnja više ne ugrožava pravo na hranu, zemlju i vodu, a prirodni resursi prestaju biti roba. Njihova se uporaba određuje prema stvarnim potrebama i zajedničkom dobru. Pravedna proizvodnja aktivno obnavlja odnos s prirodom i svim živim bićima.

#6 Sigurnost zaposlenja i plaće rastu kako se smanjuje obujam proizvodnje

Proizvodnja više nije vođena profitom i rastom, već dobrobiti radnika i okoliša. Plaće dostatne za život smanjuju proizvodne pritiske i prekovremeni rad te dovode do smanjenja ukupne proizvodnje. Cijene odjeće konačno odražavaju stvarni trošak rada. Radnici proizvode manje, rade manje sati, ali zarađuju više i slobodno se organiziraju. Planirana ograničenja proizvodnje postavljaju se demokratski kako bi se smanjile emisije i obnovila bioraznolikost. Novi poslovni modeli, poput proizvodnje po narudžbi, popravka, najma i preprodaje, smanjuju potrebu za proizvodnjom. Pravedan modni sustav svima donosi više – više slobodnog vremena, viši životni standard i zdraviji planet.

Sve promjene provode se u dogovoru s radnicima i sindikatima kako bi se spriječili nagli gubici radnih mjesta i nesigurnost prihoda. Odgovorni planovi zatvaranja i otpremnine štite radnike u slučaju prestanka rada. Prekvalifikacija i dodatno osposobljavanje omogućuju prijelaz na sigurnija i klimatski otpornija radna mjesta. Međunarodna suradnja pomaže zemljama proizvođačima u razvoju drugih sektora i stvaranju novih zelenih radnih mjesta. Globalni brendovi, dobavljači, investitori i vlade preuzimaju zajedničku odgovornost za

zaštitu radnih mjesta pružanjem dugoročnih mogućnosti nabave i prekvalifikacije. Nitko nije ostavljen po strani.

#7 Kompanije odgovaraju za svaku štetu koju prouzroče

Dobrovoljne obveze nisu dovoljne – potrebna su pravno obvezujuća globalna pravila. Kompanije su pravno i financijski odgovorne za svu društvenu i okolišnu štetu koju uzrokuju. Njihova odgovornost proteže se kroz cijeli lanac vrijednosti i životni ciklus proizvoda. Brendovi su zajednički odgovorni za rad svojih dobavljača, bez obzira na lokaciju. Redovito procjenjuju rizike za ljudska prava i okoliš te ispravljaju kršenja. Zakoni o transparentnosti omogućuju nadzor nad njihovim praksama. Njihova dužnost prema radnicima proteže se na cijeli lanac vrijednosti i cijeli životni vijek njihovih proizvoda. Svi brendovi redovito procjenjuju svoj lanac opskrbe kako bi identificirali i spriječili sve rizike za ljudska prava i okoliš te sanirali sva kršenja prava. Obvezni zakoni o transparentnosti olakšavaju provjeru tvrdnji, politika i poslovnih praksi tvrtki.

Pravedan modni sustav ne samo da sprječava buduću štetu; on popravljajući prošlu štetu i ispravljajući globalne neravnoteže moći. Modni brendovi plaćaju odštetu za povijesne nepravde prema radnicima i ispravljaju sva trenutna ili buduća kršenja prava. Svaki radnik može lako tražiti pravdu bez straha od odmazde. Nacionalna tijela za rad dobro su financirana kako bi učinkovito pratila modnu industriju i osigurala da sve tvrtke poštuju zakon.

#8 Odjeća ima značenje i vrijednost

Zahtijevamo odjeću proizvedenu bez eksploatacije i ugnjetavanja! Moda zadovoljava sve naše potrebe – kreativne, funkcionalne i društvene – a ne profitne marže tvrtki. Promjene u proizvodnji, univerzalne minimalne plaće i procvat ekonomije dijeljenja povećavaju dostupnost održivih modnih opcija. Garderobe se polako pune etički izrađenom odjećom, obućom i dodacima. Krojačke usluge, zamjena u zajednici, trgovine rabljenom odjećom i knjižnice, radionice za popravak i edukacija o njezi odjeće održavaju odjeću u optjecaju. Ponovno nošenje, popravak, preprodaja, zamjena, recikliranje i recikliranje su norma. Oglašavanje, društveni mediji i modne publikacije promiču nove težnje: dugovječnost i visokokvalitetnu izradu umjesto jeftinih, prolaznih trendova. Greenwashing i social washing su zabranjeni, uz svaki marketing koji potiče eksploataciju radnika i uništavanje okoliša. Sporiji, namjerniji unos oslobađa energiju za kolektivno djelovanje i život u zajednici. Vidimo sebe kao puno više od potrošača. Cijenimo odjeću kao oblik kulturnog i individualnog izražavanja i poštujemo rad koji ju je proizveo.

#9 Pravedna moda počiva na globalnoj solidarnosti i kolektivnom djelovanju

Solidarnost je nit koja povezuje ljude koji izrađuju i nose odjeću. Svi su pozvani izgraditi pravedan modni sustav. Naša kolektivna snaga očituje se na različite načine, uključujući organiziranje u sindikate, podršku radničkim borbama, pritisak na brendove i vlade da podrže pravednu modu i odbacivanje kulture jednokratne potrošnje. Izgradnja zajednice, međusobna pomoć i dijeljenje vještina grade otpornost u našoj povezanoj borbi za socijalnu i klimatsku pravdu. Svaka pojedinačna akcija čini razliku, ali jači smo kada djelujemo zajedno. Promjena ne počinje u upravnim odborima. Počinje s nama: kreatorima i nositeljima. Naša kolektivna budućnost je naša da je oblikujemo. Neka se vaš glas čuje za pravednu modu.

Potpišite manifest i obvezite se na izgradnju svijeta koji stavlja ljude i planet ispred profita!

Pojmovnik

Prilagodba (Adaptation): Mjere koje pomažu u pripremi za posljedice klimatskih promjena, smanjenju ranjivosti i jačanju otpornosti na njihove učinke.

Obvezujući sporazum (Binding agreement): Pravno obvezujući ugovor između dvije ili više strana. U modnoj industriji postoji više primjera takvih sporazuma, uključujući Međunarodni sporazum (International Accord), kolektivne ugovore (vidi dolje) i obvezujuće sporazume s brendovima koje su pregovarali, proveli i potpisali najmanje jedan brend i sindikat. Clean Clothes Campaign trenutno zagovara uspostavu Fonda za jamstvo otpremnina (Severance Guarantee Fund) – pravno obvezujućeg mehanizma koji bi osigurao da radnici nikada više ne ostanu bez sredstava za život u slučaju bankrota tvornice.

Kolektivni ugovori (Collective bargaining agreements): Transparentni, obvezujući i provedivi sporazumi između poslodavca/poslodavaca i radnika o radnim uvjetima, koje pregovaraju sindikati.

Dostojanstven rad (Decent work): Koncept koji je razvila Međunarodna organizacija rada (ILO), a označava produktivan rad za sve u uvjetima slobode, jednakosti, sigurnosti i ljudskog dostojanstva. Agenda ILO-a za svijet rada usmjerena je na otvaranje radnih mjesta, prava na radu, socijalnu zaštitu i socijalni dijalog – četiri stupa dostojanstvenog rada.

Pravedna tranzicija (Just transition): Prijelaz prema niskougličnom svijetu koji je pravedan, uključiv i ne ostavlja nijednog radnika po strani. Ovaj zahtjev potječe iz sindikalnog pokreta i potvrđen je Pariškim sporazumom iz 2015. godine.

Ublažavanje (Mitigation): Mjere kojima se smanjuju ili sprječavaju emisije kako bi se ograničila razina globalnog zagrijavanja.

Planetarne granice (Planetary boundaries): Devet međusobno povezanih sustava koji podržavaju život i reguliraju stabilnost planeta. Ostanak unutar tih granica sprječava nepovratne promjene u okolišu.

Nabavne prakse (Purchasing practices): Način na koji kompanije surađuju i kupuju od svojih dobavljača, uključujući količine narudžbi, uvjete plaćanja i rokove. Loše nabavne prakse negativno utječu na radnike. Eksploativne cijene smanjuju plaće i povećavaju pritisak na proizvodnju te neplaćeni prekovremeni rad. Otkazivanja u zadnji čas, promjene narudžbi, retroaktivni popusti i kašnjenja u plaćanju mogu dovesti do krađe plaća i masovnih otpuštanja.

Otpremnina (Severance pay): Novčana naknada na koju radnici imaju pravo kada im se radni odnos prekine protiv njihove volje.

Socijalni dijalog (Social dialogue): Način na koji radnici unapređuju svoje interese i poboljšavaju radne uvjete kroz pregovore, konzultacije i razmjenu informacija između predstavnika radnika, poslodavaca i vlada.

Socijalna zaštita (Social protection): Kombinacija radničkih prava, socijalne sigurnosti i javnih usluga osmišljena za smanjenje i sprječavanje siromaštva, ranjivosti i socijalne isključenosti. Obuhvaća plaće, radne uvjete, zdravlje i sigurnost na radu, bolovanje, rodiljni i roditeljski dopust i naknade, otpremnine, mirovine, naknade za nezaposlene, obrazovanje, zdravstvenu skrb i osposobljavanje.

Međunarodni sporazum o zdravlju i sigurnosti u tekstilnoj i odjevnoj industriji (The International Accord for Health and Safety in the Textile and Garment Industry): Pravno obvezujući sporazum između brendova i sindikata, uspostavljen nakon tragičnog urušavanja zgrade Rana Plaza u Bangladešu 2013. godine. Sporazum osigurava da se tvornice koje opskrbljuju potpisničke brendove redovito pregledavaju i da se utvrđeni sigurnosni rizici uklanjaju.

Zahvale

Ovaj manifest razvijen je u suradnji s mladima, tekstilnim radnicima i njihovim organizacijama, širom javnošću, mrežom Clean Clothes Campaign i njezinim partnerima. Završna verzija uključuje stotine prijedloga, komentara i perspektiva prikupljenih putem internetskih i izvanmrežnih konzultacija. Zahvaljujemo svima koji su sudjelovali u ovom procesu, kao i organizacijama koje su podržale našu viziju pravednog modnog sustava. Za potpuni popis organizacija koje su podržale manifest, kliknite ovdje.

Ovaj manifest ne postoji izolirano, već se nadovezuje na i doprinosi naporima drugih inicijativa koje promiču radnička i okolišna prava, osobito:

- Manifest za pravednu tranziciju u lancu opskrbe tekstilne i odjevne industrije (International Trade Union Confederation i IndustriAll Global Union)
- Agenda dostojanstvenog rada Međunarodne organizacije rada (ILO)
- Pariški sporazum Okvirne konvencije Ujedinjenih naroda o klimatskim promjenama

Projekt Fashioning a Just Transition (FJT) provodi se uz financijsku potporu Europske unije. Sadržaj projekta isključiva je odgovornost organizacije Clean Clothes Campaign i ne odražava nužno stavove Europske unije.